

**SZABÓ TÜNDE – LUKÁCS J. ÁGNES – KOMOLAFE CINDERELLA
– PETHESNÉ DÁVID BEÁTA**

„Nekem hát csak ez az egy kis szűk út van, és azt hogy adhatnám már fel? Sehogy.”

Roma egyetemisták jövőképe

ABSZTRAKT

Roma szakkollégisták körében végzett (2011–2016) vizsgálatunk alapján tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy milyen tényezők alakítják a roma első generációs egyetemi hallgatók jövőképét és továbbtanulási motivációit. Tematizálódik-e etnikai identitásuk az elképzelt távoli jövőben, hogyan képzelik el a jövőjüket a család–karrier kontinuumon, és milyen szerepvállalást tűznek ki maguk elé a roma népesség társadalmi felzárkóztatásában?

Az eredmények rámutatnak, hogy a – diszkrimináció és relatív depriváció ellenére – reziliens hallgatók tudnak belsővé tett célokat kitűzni. Tanulmányi kötelezettségeiket eszköznek tekintik, fenntartják tanulási motivációjukat, ami társadalmi mobilitásuk záloga. A szakkollégisták céljaiban és jövőképében az első helyen szerepel a munka, a sikeres szakmai életút (az önfejlődés, karrier) és a család. Elsősorban szakemberként szeretnének érvényesülni, „példát mutatni”.

KULCSSZAVAK: roma, első generációs egyetemista, reziliencia, jövőorientáció

Számos kutatás foglalkozik hátrányos helyzetű, kisebbségi csoporthoz tartozó egyetemisták jövőképével többféleképpen konceptualizálva a jelenséget. Piaget–Inhelder (2004) megközelítésében a jövőorientáció (*future orientation*) kognitív séma, amely oksági kapcsolatok alapján rendeződik. Husman–Shell (2008) szerzőpáros szerint olyan sokdimenziós fogalom, amely a jövővel kapcsolatos elképzeléseket és attitűdöket foglal magában. A jövőről való gondolkozást, a jövőorientációt a szociálpszichológia olyan személyiségvonásként írja le, amely összekapcsolódik a teljesítménnyel, a rezilienciával, ugyanis a stabil jövőkép segíti a tervezést (Seginer, 2009). A jövőre írá-

nyúló kilátások (*future time perspectives*) (Jámbori, 2007) a közvetlen és a távoli jövőre vonatkoznak, s hordozzák a múlt és a jelen hatásait. A jövőre vonatkozóan az élet-események mellett (*Prospective Life Course*) megjelennek az egzisztenciális kategóriák is (Seginer, 2003).

A jövőbeli célok tekintetében megkülönböztethetők intrinzik és extrinzik célok (Vansteenkiste et al., 2004). Amíg az intrinzik célokat az egyén tűzi ki maga elé, és ezek az önfejlesztést helyezik fókuszba (például kompetenciafejlesztés), addig az extrinzik célokat a környezet jelöli ki az egyén számára, és ezek külső jutalmakat ígérnek (például anyagi jólétet). Az intrinzik célok kitűzése növeli a teljesítményt, és hatékonyabban csökkenti az iskolai lemorzsolódást az extrinzik célokhoz képest.

Azok a hallgatók, akik képesek hosszú távú terveket megfogalmazni, sokkal motiváltabbak a jelenben (Andriessen et al., 2006; Hong et al., 2020). Az egyén időbeli perspektívája, különösen jövőorientációja kulcsfontosságú a célok szerinti elköteleződésben és a célorientáltság fenntartásában (Brown–Jones, 2004). Az intenzívebb jövőorientációjú fiatalok tanulási céljaikat közelebbinek érzi, emiatt motiváltabbak is az elérésükben, ami tanulmányi eredményeikben is megmutatkozik. Ezek a hallgatók képesek a tanulási, egyetemi kötelezettségekre eszközként tekinteni céljaik eléréséhez (Brown–Jones, 2004). Az erőteljesebb jövőorientáció, valamint a jövővel kapcsolatos pozitív attitűd egyúttal lehetővé teszi, hogy a hallgatók jobban feltérképezzék lehetőségeiket (Seginer, 2009). Ugyanígy a jövőre irányuló kilátások nagyobb tudatosságot feltételeznek a jelenben, és realiztikusabb előre tervezést (Zimbardo–Boyd, 1999).

A hátrányos helyzetű, valamely kisebbséghez tartozó fiatalok esetében a továbbtanulás a társadalmi mobilitás talán legkézenfekvőbb útja (Kende–Illés, 2011). Ugyanakkor a továbbtanulási aspirációkat a diszkrimináció gyakran aláássa (Brown–Jones, 2004; Andriessen et al., 2006). Ezek a hallgatók sokszor úgy érzélik, hogy a többségi társadalom blokkolja társadalmi mobilitásukat, azaz továbbtanulási terveiket és munkaerőpiaci sikerességüket. A relatív depriváció miatt a hátrányos helyzetű fiatalok jövőorientációja általában gyengébb, jövőre vonatkozó terveik pedig legtöbbször egyáltalán nem nagy ívűek, és nem feltétlenül teljesítményorientáltak (Andriessen et al., 2006; Kende–Illés, 2011). Mindemellett a felfelé irányuló mobilitásnak „ára” is van, ugyanis a kibocsátó és befogadó közeg érték- és normarendszerének különbözősége minden esetben feszültséget szül, amellyel az egyénnek meg kell birkóznia (Friedman, 2014; Naudet, 2018; Durst–Bereményi, 2021). A hátrányos helyzetű, valamely kisebbséghez tartozó fiatalok esetében a továbbtanulás sok esetben együtt jár a családjukhoz, kibocsátó közösségükhöz fűződő kapcsolatok lazulásával (Lukács J. – Dávid, 2019). Ez azt jelenti, hogy a továbbtanulással, társadalmi mobilitással, sikerrel kapcsolatos aspirációik egyúttal a közösségükhöz fűződő viszonyaik, kulturális értékeik veszteségét is magukban hordozhatják.

Azok a hallgatók, akik úrrá lesznek ezeken a nehézségeken, és fenn tudják tartani tanulási motivációjukat, reziliensnek tekinthetők (Brown–Jones, 2004). Reziliencián a legtöbb kutató azt érti, hogy az egyén az őt ért stresszhelyzetben rugalmas, a nehézségekkel

szemben ellenálló. Az ilyen hallgató a krízisek vagy hátráltató körülmények ellenére is jól teljesít, megfelelően funkcionál (Danis–Kalmár, 2020; Cicchetti, 2006; Masten–Tellegen, 2012; Luthar et al., 2015). A reziliencia komplex jelenség, az egyén genetikai örökségének, gén–környezet interakcióknak, az életút során szerzett pozitív és negatív tapasztalatoknak, társas helyzeteknek, az egyén közösségeiben érvényesülő hatásoknak és a tágabb társadalmi és kulturális környezetnek a kölcsönhatásából ered. Általánosságban elmondható, hogy minél több kockázati tényezőnek (például kedvezőtlen gyerekkori tapasztalatok, szegénység, elhanyagolás, valamilyen trauma) van kitéve az egyén, annál inkább a külső erőforrások, a támogató környezet az, ami segítheti reziliens viselkedését (Ungar et al., 2013; Danis–Kalmár, 2020). Ugyanis a reziliens viselkedés bizonyos fokig fejleszthető, tanulható, az egyént érő különböző élmények hatással lehetnek az alakulására. Az egyetemista roma reziliens viselkedését elősegíthetik a szoros, támogató családi és baráti kapcsolatok, az ismerősök példája, a tanárok motiválóereje és segítő szándéka (Ceglédi, 2012; Varga, 2015; Hüse–Ceglédi, 2018). A baráti kötések fontos erőforrást biztosítanak az egyetemi beilleszkedéshez, a „jólléthez” és a boldogsághoz (Dávid et al., 2018; Lukács J. – Dávid, 2019). A támogató személyeken kívül egy-egy közösség, egyházi vagy civil szerveződés is hatást gyakorolhat a roma egyetemisták előmenetelére és ellenálló képességük javítására (Forray, 2016).

Fontos rögzíteni, hogy a hallgatók jövőorientációja fejleszthető, és pozitívan hat a tanulási motivációra is. Ennek előmozdításában a tanárok, a szülők és a barátok pozitív támogatásának, valamint az iskolai klímának kulcsfontosságú szerep jut (Brown–Jones, 2004; Lindstrom Johnson et al., 2016; Hong et al., 2020).

AZ ELEMZÉS CÉLJAI

Tanulmányunkban a roma/cigány¹ szakkollégisták jövőről való gondolkodását mutatjuk be a velük készített strukturált életútinterjúk és kérdőívek segítségével. Azokra a kérdésekre keressük a választ, hogy *milyen tényezők motiválják a roma/cigány fiatalokat a továbbtanulásban, milyen tényezők alakítják a roma egyetemisták jövőképét, hogyan képzelelik el a jövőjüket a család–karrier kontinuumon, mennyire szeretnének szerepet vállalni a roma népesség társadalmi felzárkóztatásában, és végül hogyan jelenik meg jövőképükben az etnikai identitás.*

AZ ELJÁRÁS ÉS A MINTA BEMUTATÁSA

A Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézete 2011 és 2016 között négy adatfelvételi hullámban vizsgálta a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat (KRSZH) öt szakkollégiumának hallgatóit. Kutatási célunk a diákok életében lezajló események, történések és változások nyomon követése volt a szakkollégiumban töltött éveik alatt. Jelen tanulmányban a kutatás során alkalmazott módszerek közül a hallgatókkal felvett strukturált életútinterjúk leiratait és a kérdőíves felmérés adatait használjuk. Az interjú kérdéssora múlt, jelen és jövő szakaszokban kérdezett rá az életútra, szerepeltek benne

a rövid és hosszú távú célok, valamint a jövőre vonatkozó tervek is. Az interjúk a szakkollégiumi lakóotthonokban készültek az interjúk terjedelme hatvan és százötven perc közötti, átlagosan száztíz perc.

Kérdőívet minden vizsgálati évben az őszi szemeszter elején vettünk fel a szakkollégistákkal. Az önkitöltős kérdőíveket nyomtatott formában osztottuk szét, és kitöltés után SPSS-adatbázisba rögzítettük. A roma fiatalok értékrendfejlődését a hazánkban többször felvett European Value Survey (EVS) kérdéssorának lekérdezésével vizsgáltuk (Tomka–Rosta, 2010; Török, 2014).

A négy adatfelvétel során összesen 186 szakkollégista vett részt az interjúk felmérésben, és töltött ki EVS-kérdőívet, közülük 117 roma származású, 69 nem roma származású. Az elemzésben csak a megkérdezett roma hallgatók interjúit és kérdőíves adatait dolgoztuk fel ($N = 117$) (1. táblázat).

1. táblázat: Az interjúalanyok szociodemográfiai jellemzői (saját szerkesztés)

	Kategória	Előfordulási gyakoriság (%) Átlag (SD, terjedelem)
Nem ($N = 117$)	férfi	50 (42,7%)
	nő	67 (57,3%)
Életkor (átlag) ($N = 117$)		21 (SD: 2,239; terjedelem: 18–32)
Településtípus ($N = 117$)	Budapest	3 (2,7%)
	megyei jogú város	20 (17,6%)
	város	26 (21,6%)
	község	68 (58,1%)
Szak ($N = 117$)	gazdasági, pénzügyi	15 (12,8%)
	szociális	22 (18,8%)
	egészségügyi	15 (12,8%)
	társadalomtudomány	8 (6,8%)
	jog	14 (12,0%)
	tanár, tanító	14 (12,0%)
	természettudomány	4 (3,4%)
	mérnök, informatikus	13 (11,1%)
	zenész	4 (7,7%)
	hitéleti	3 (2,6%)
Egy háztartásban élők száma ($N = 92$)		4,2 (SD: 1,58; terjedelem: 1–9)

A hallgatók 57%-a nő, megkérdezésük idején 56%-uk 20 és 22 év közötti volt (átlag: 21,5 év, min. 18, max. 32, SD = 2,239,). A hallgatók közel 60%-a községből érkezett, 26%-uk városból, 20%-uk megyei jogú városból és 3% a fővárosból. A kutatásban részt vevő roma szakkollégisták különböző felsőoktatási intézményekben tanuló fiatalok, akik között nagy arányban voltak szociális munkás (18%), tanár (12%), jog (12%), egészségügyi (13%), pénzügyi és gazdasági (12%) szakos hallgatók.

A szakkollégisták 86%-a első generációs egyetemista, azaz szülei nem rendelkeznek diplomával. A hallgatók 13%-ának egyik szülője diplomás, és mindössze két hallgatónak diplomás mindkét szülője. A roma szakkollégisták körében magas a legfeljebb általános iskolát végzett szülők aránya, az apák közel fele, az anyák 60%-a nyolc osztályt vagy annál kevesebbet végzett. A szülők iskolai végzettségét tekintve nincs különbség lányok és fiúk között.

AZ ELEMZÉSI MÓDSZER BEMUTATÁSA

Az interjúk (N=117) szövegeinek elemzése az ATLASZ-TI 9 tartalomelemző program segítségével zajlott. Az interjúguide-ban külön kérdéscsoport foglalkozik a jövőre vonatkozó tervek és kitűzött célok témával (4.1. Milyennek látod most az esélyeidet a tanulmányok során, munkában, családban? 4.2. Mik a céljaid, terveid a közeljövőre vonatkozóan? 4.3. Hogyan látod 10/20 év múlva önmagad?). Az ezekre az interjúkérdésekre adott válaszok alkották az elemzés korpuszát. A tartalomelemzés segítségével az adatokból a kontextusukra vonatkozóan megismételhető és érvényes következtetéseket vonhatunk le azáltal, hogy kérdéseket teszünk fel a szövegeknek (Ittész et al., 2004). A jelen tanulmány fő kérdése az, hogy milyen jövőképmintázatok tárhatók fel

A személyes beszélgetésekben a jobb élet reménye, a szegénységből való kitörni akarás tematizációk a legfontosabb motivációs tényezők a jövőre vonatkozó célok tekintetében.

a hallgatók gondolkodásmódjában. A jövőképmintázatok feltárásához a tematikus elemzést alkalmaztuk. A tematikus elemzés során a hallgatók szövegmintáiból kvalitatív tartalomelemzési változókat hoztunk létre, azaz olyan témacsoportokat, amelyeknek tágabb szövegkörnyezet felelt meg. Előzetesen meghatároztuk, hogy milyen tartalmakat tekintünk relevánsnak a vizsgálandó téma szempontjából.

Tartalmilag a következő tizennégy szempont szerint vizsgáltunk: a jövő szempontjából döntő a diploma megszerzése; jó anyagi körülmények elérése; szakmai sikerek elérése; vezető pozíció elérése; családalapítás; gyerekek nevelése; külföldi tanulmányok; családtagok segítése; a romák segítése; továbbtanulás; a családi kapcsolatok megtartása; külföldi munka; nyelvvizsga megszerzése; a szakmai kompetenciák, hozzáértés fejlesztése.

EREDMÉNYEK

Motivációs tényezők a roma fiatalok továbbtanulásában

A megkérdezettek céljait és jövőképét azok az élmények határozzák meg, amelyeket otthonról hoztak. A személyes beszélgetésekben a jobb élet reménye, a szegénységből való kitörni akarás tematizációk a legfontosabb motivációs tényezők a jövőre vonatkozó célok tekintetében.

„Az motivál, hogy én nem akarok szegény lenni, vagy ha lesz egy családom, én nem akarom azt, hogy szegénységbe legyünk, vagy valami. És nekem hát csak ez az egy kis szűk út van, és azt hogy adhatnám már fel? Sehogy” (huszonegy éves nő).

„Úgyhogy, meg ugye engem legjobban a tanulás iránt a szegénység motivál, mert nagyon rossz, amikor elmész iskolába éhen, és éhen is mész haza” (huszonkét éves nő).

Az egzisztenciális aggodás és a tanulás szerepe folyamatosan együtt jár az elbeszéltelettörténetekben.

„Úgy gondolom, csak akkor lesz munkám, hogyha tanulok, akkor tarthatom el a családomat” (huszonhárom éves férfi).

A fiatalok közül sokan nehéz szociális helyzetből jönnek, többségük első generációs egyetemista, akinek nincs otthonról a felsőfokú tanulmányok elvégzéséhez szükséges szerepmintája.

„Mondom, nekem tanulni kell, nagyon, mert csak ez az egy kiutam van. És elkezdtem tanulni, és hiába csináltam mindent, nem volt sehogy se jó, csak kettőseket kaptam” (huszonkét éves férfi).

A „kitörési” vágy, mint motiváció, segít felülkerekedni a nehézségeken, ellenállónak lenni a stresszhelyzetekkel szemben, és az esetleges iskolai kudarcok ellenére jól teljesíteni.

„Meghallgattam, aztán néztem a tévét, láttam, hogy vannak cigány fiatalok, akik az egyetemen vannak, meg mit tudom én, egy vak cigány fiú, aki az egyetemen tanul. Hát, mondom, nekem is csak sikerül. Hát aztán kétszer nem sikerült, de nem adtam fel, harmadjára is beadtam, és akkor harmadjára sikerült” (huszonhárom éves nő).

Az egyetemisták jövőképét alakító tényezők

A jelenben gyökerező jövőorientáció a lehetőségek pontosabb felmérésével, tudatosabb megtervezésével és a célok könnyebb elérésével kecsegtet. A megkezdett képzés befejezése, illetve folytatása egy ilyen perspektíva, amely sorra megjelenik a szövegegységben az elérendő célok között.

„Hát először is az [a célom], hogy akkor most kapjak egy oklevelet majd, aztán majd három év múlva, hogyha sikeresen végzek, akkor egy diplomát, és utána pedig dolgozzak” (huszonegy éves nő).

A szüleik nehéz helyzetéhez képest számukra egy jobb élet reménye csillant fel, ezért tekintenek egyetemi tanulmányaikra eszközként a céljaik eléréséhez, valamint mások megsegítésére, ami belső kényszerként gyakran jelenik meg a célok között.

„...hogya a gyerekeimnek boldog gyerekkora legyen, családomnak mindene meglegyen, tényleg.

Én egy ilyen nem nagy fényűzésre vágyom. Mondjuk tíz év múlva elképzelem magam egy átlagos, egy jobb lakásban, egy jó autóval, szép család. Ennyi. És tényleg olyan dolgokat csináljak, amiből meg is tudok élni, de tudom is segíteni vele a többieket. Talán nekem ez lenne a legjobb, hogyha olyan munkám lenne, ami egyben a hivatásom is. Tehát hogy ebben a cigányügyben tudnék elhelyezkedni valahol, szerintem az lenne nekem a legjobb” (huszonegy éves férfi).

Szakmai siker és család

Az EVS-kutatások egyik leggyakrabban használt kérdésblokkja az életet befolyásoló tényezők/körülmények fontosságára kérdez rá, arra, hogy a válaszadó szerint mennyire fontos a család, a munka, a barátok, a szabadidő, a vallás és a politika (1–4-es skálán, ahol 1 = egyáltalán nem fontos, 4 = nagyon fontos). A szakkollégisták véleménye a tényezők prioritása tekintetében mind a négy vizsgált évben egyforma: nagyon fontos és első helyen szerepel a család, az átlag 3,9 (négyfokú Likert-skálán); ez azt jelenti, hogy a megkérdezettek közül majdnem mindenki a 4-es értéket jelölte meg. A munka és a szabadidő fontosságáról alkotott vélemény átlaga 3,5 – 3,2, ami a két tényező kiemelt jelentőségét mutatja.

A felsőoktatásban részt vevő roma tanulók számára a munka kiemelkedően fontossá válik, ami a szakmai siker és a szakértővé válás témájában csúcsonosodik ki az interjúkban. Több interjúban megjelenik a szabadidő értelmes és hasznos eltöltése is.

„Tíz év múlva hát én mindenképpen szeretnék már munkát, és én mindenképpen ezen a jogi pályán szeretnék elhelyezkedni, de emellett nagyon szeretnék hobbit is, szóval hogy ne csak ez az egy, mert szerintem az túl merev lenne, hogyha

csak az lenne. És úgy gondolom, hogy ez szerintem érdekelni is fog engem. De hát mindenképpen huszonhat évesen már rendes munkám lesz, szóval ott már végzek a gyakorlatokkal is, és hát családot még nem tudom, hogy akkor szeretnék-e, de mindenképpen azért huszonnyolc éves korom felé azért már szeretnék gyerekeket. Úgyhogy ez ennyi, ami fontos” (tizennyolc éves nő).

Az interjúk elemzése a kérdőív eredményeit támasztja alá. A hallgatók életében az aktuális diploma megszerzése és a tanulás mellett a szakmai siker és a család fej fej mellett jelenik meg a legtöbb jövőorientáció-tematizációban. A legmagasabb említési számok: a diploma megszerzése 41, a család 30, a továbbtanulás 26 szövegegységben szerepel.

„Hát, tíz év múlva egy sikeres muzsikussá, aki egy jó szimfonikus zenekarban dolgozik, van egy felesége, gyereke, egy anyagiakban biztos háttérrel, szerető családban, egészséggel. Tehát minden, ami így jó dolog. Biztos, hogy lesznek problémák, de biztos, hogy meg fog segíteni bennünket a Jóisten. Szerintem ez tíz év múlva. Biztos, hogy a szimfonikus zenekar felé fogok orientálódni, mert most nagyon szeretném. Ennyi” (húszéves férfi).

A megkérdezettek számára a karrier, a megélhetés, az elért életminőség megtartása egyaránt a legfontosabb célok között szerepel. Szakmájukban /szakemberként szeretnének érvényesülni, „példát mutatni”, és a karrierépítés férfiak és nők esetében is megjelenik.

„Sikeresen mindenféleképpen, tehát úgy gondolom, hogy azért ilyen tudással lehet elérni, és úgy látom magam, aki nem izgul meg aggódik annyit. Bár kutatási téren fel fognak gyűlni a munkák, meg kevés időm lesz így családra, mindenre, mert ez egy olyan szakma, de mindenféleképpen jobb életem lesz nekem is meg a családomnak is” (huszonhárom éves nő).

„Akkor már egy tapasztalt, jó szaktudással rendelkező férfi leszek, és akkor már egy – remélem, hogy – vezetői pozícióba kerülök, ahol én tudok úgy segíteni, ahogy az majd jó legyen a szegénységben élő társadalomnak” (huszonegy éves férfi).

„Sok tervem van. Közötte van a mesterképzés. De már saját cég alapítása is, a mesterképzéssel párhuzamosan. Igen. Esetleg egy multinacionális cégnél is dolgozni. Sok tervem van. Tíz év múlva én egy sikeres üzletembernek akarom látni magam” (huszonkét éves férfi).

Szerepvállalás a roma népesség társadalmi felzárkóztatásában

Az EVS-kérdőív adatai szerint a civilaktivitás-mutató (a Végez-e önkéntes munkát? kérdésre adott válasz) a szakkollégisták esetében kimagasló, még úgy is, hogy szakkollégiumi

specialitás az önkéntes munkában való részvétel ösztönzése. A négy vizsgált év során a hallgatók 66%-a végzett legalább egy típusú önkéntes munkát. A fiúk aktivitása magasabb e tekintetben: 74 versus 59,5%.

Az interjúkban személyes felelősségként jelenik meg a szerepvállalás a roma népesség érdekében. Az egyéni életútjuk során megtapasztalt támogatás egy tanár, rokon vagy barát részéről, esetenként családi vagy vallási közösségből, olyan külső erőforrás, amely lendületet adott céljaik eléréséhez, fokozta ellenálló képességüket, és az élmény hatására elköteleződtek mások segítségének irányában.

„Tényleg, szeretnék felelősséget vállalni ezért a cigány dologért, és esetleg foglalkozni a cigány gyerekekkel, mert nekem nagyon nagy szerencsém volt nevelőapukámmal, hogy ott volt mellettem, és én is azt látom, hogy ha valaki foglalkozna velük, sokkal könnyebben tudnak szocializálódni, megfogalmazni az érzéseiket, és akkor nem az lesz az első megoldás, hogy akkor megverem a másikat, hanem esetleg leülök vele, és megbeszélem vele, hogy próbálom megérteni a másikat. És nagyon hálás vagyok ezért a szakért, mert itt nagyon érdekes jellemfejlesztő dolgokban volt részem. Szóval jó volt ezt látni, hogy így is lehet tanítani a gyereket, meg ilyen lehetőségek is vannak, és én ezt szeretném továbbvinni” (húszéves nő).

A szakkollégisták körében a „segítés” célként való beépülése és a civil tevékenységek magas számú előfordulása (megtartása) a jövőben a szakkollégiumból való kikerülés után is nagyon fontos feladat. Az egyén hosszú távon sikeres integrációjának záloga lehet a támogató, erős közösség.

„Komolyan lennék valami olyan, aki vezető szerepet tölt be, és segíthet az embereknek. Nem kimondottan csak a cigányoknak, segítenék én másoknak is, akin látom, hogy van értelme. De azért valószínű, hogy jobban segítenék a cigányokon meg más kisebbségeken, akikről tudom, hogy ki vannak közösítve. Tudnék mit csinálni, vannak terveim, hogy miket csinálnék, hogy a gyerekeknek segítsek” (húszéves nő).

„Persze nemcsak nekik, hanem mindenkinek, de romáknál fordul az elő elég sűrűn, hogy nagyon fiatalon vállalnak gyereket, és én mint leendő védőnő, nekem ebben nagyon nagy szerepem lesz, és szeretnék nekik ebben segíteni, hogy azért próbálják úgy nevelni a gyereket, hogy van értelme annak, hogy tanuljon és előre-törjön” (huszonhárom éves nő).

Az etnikai identitás szerepe és helye a célok elérésében

Akadályozó tényezője lehet a mobilitási célok elérésének a többségi társadalom részéről kifejeződő előítélet. A diszkriminatív élményeik alááshatják a megkérdoztetek törekvé-

seit, az önbizalmukat. A diszkriminációs tapasztalat esetenként megerősítheti a saját csoporthoz tartozás élményét, ugyanakkor a diszkrimináció miatt sérült önértékelés esetén a pozitív önbemutató, a társadalmi kíváncsiságnak való megfelelés, mint motiváció fokozottan jelentkezik.

„Ahogy mondtam, nagyon kevés helyen alkalmaznak romákat. Nem szívesen alkalmaznának engem szerintem. De a társadalom megítélése is fontos szerepet játszik abban, hogy hol fogok majd élni. Nem egy olyan társadalomban, ahol kinéznék az utcán, hanem egy olyanban, ahol mindenki egyenlőnek számít, tehát nem néznek rossz szemmel rám, hogyha sétálok az utcán vagy ülök a buszon. Ez is fontos, meg az, hogy legyen egy állásom, legyen egy munkahelyem” (tizennyolc éves férfi).

Az előítéletek ellenére vagy éppen azokra adott reakcióként a szakkollégisták úgy érzik, hogy saját életük alakulásának aktív szereplői, arra befolyásuk van. Az EVS azt is vizsgálta, mennyire érzik, hogy teljesen szabadon határozzák meg az életüket, vagy azt, hogy semmi befolyásuk nincs a sorsuk alakítására. Az *„Egyéni megítélés szerint mekkora befolyása van arra, hogy miként alakul az élete?”* kérdésre (1–10-es skálán, ahol 1 = semmi, 10 = nagyon nagy) a hallgatók 7,6 pontra értékelték saját befolyásukat az életük alakulására.

ÖSSZEGZÉS

A vizsgálatban részt vevő roma szakkollégisták céljait és jövőképét nagyban meghatározzák azok az élmények, amelyeket otthonról hoztak, életútjuk hordozza a múlt és a jelen hatását (Seginer, 2009). A jobb élet reménye, a szegénységből való kitörni akarás a leggyakoribb motivációs tényező számukra. Ez a kitörési motiváció segít felülkerekedni a nehézségeken, ellenállónak lenni a kudarcokkal szemben (Zimbardo–Boyd, 1999; Kende–Illés, 2011). Az előítéletek ellenére a szakkollégisták úgy érzik, hogy saját életük alakulásának aktív szereplői, arra befolyásuk van (Ungar et al., 2013; Danis–Kalmár, 2020). A szüleik nehéz helyzetéhez képest számukra egy jobb élet reménye csillant fel, ezért egyetemi tanulmányaikra eszközként tekintenek a céljaik eléréséhez (Brown–Jones, 2004). Mások segítése belső késztetésként él bennük korábban átélt pozitív élményeikből fakadóan: megtapasztalták, hogy a siker záloga a támogató, erős közösség, amelynek kialakításában nekik is szerepük lehet (Forray, 2016; Lukács J. – Dávid, 2019; Hong et al., 2020). Ez a társadalmi felelősségvállalás egyfajta „törlesztésként” is interpretálható a cigány/roma közösség felé a felfelé irányuló mobilitásért cserébe (Naudet, 2018). Az életút-elbeszélés szituatív mozzanataiban tetten érhető, ahogyan a hallgatók a társas lét kritikus mozzanataira reflektálnak, a társakhoz való sikeres kapcsolódás az egyéni sikerességük záloga (Máté, 2015; Dávid et al., 2018).

A szakkollégisták céljaiban és jövőképében az első helyen szerepel a munka, a sikeres szakmai életút (az önfejlődés, karrier) és a család. Szakemberként szeretnének érvényesülni és „példát mutatni”.

A narratívák kiemelik, hogy interjúalanyaink többsége optimista a jövőt illetően, annak ellenére, hogy az interjú más részeiben tematizálódik, hogy születési környezetüktől nagyon eltérő társadalmi közeg elvárásainak kell megfelelniük. A felfelé irányuló társadalmi mobilitás nem lineáris, progresszív folyamat, sok esetben számtalan „rejtett költséget” foglal magában (Friedman, 2014; Naudet, 2018; Durst et al., 2016; Durst–Bereményi, 2021). A roma fiatalok sikerességre törekvése ebben az értelemben nem feszültségmentes, hiszen a továbbtanulás gyakran együtt jár a családi, cigány/roma közösségi szálak gyengülésével. A rövid és hosszú távú célok rendszerezésében, a motiváció fenntartásában, valamint a társadalmi mobilitással járó mentális költségek mérséklésében kulcsfontosságú szerep juthat a hasonló helyzetben lévő fiatalokból verbuválódó kisközösségeknek, így a roma szakkollégiumoknak is (Lukács J. et al., 2022). Ezek a közösségek stabilitást jelenthetnek a kibocsátó és a befogadó csoport közötti egyensúlyozásban.

Végjegyzet

1 Tanulmányunkban a „roma” és „cigány” kifejezéseket egymás szinonimájaként használjuk, mindkettőn az összes hazai cigány csoportot értve.

Ábrajegyzék

1. táblázat: Az interjúalanyok szociodemográfiai jellemzői. Saját szerkesztés.

Felhasznált irodalom

- ANDRIESSEN, IRIS – PHALET, KAREN – LENS, WILLY (2006): Future goal setting, task motivation and learning of minority and non-minority students in Dutch schools, *The British Journal of Educational Psychology*, 76. évfolyam, 2006/4., 827–850.
- BROWN, WILLIAM T. – JONES, JAMES M. (2004): The substance of things hoped for – A study of the future orientation, minority status perceptions, academic engagement, and academic performance of black high school students, *Journal of Black Psychology*, 30. évfolyam, 2004/2., 248–273.
- CEGLÉDI TÍMEA (2012): Reziliens életutak, avagy a hátrányok ellenére sikeresen kibontakozó iskolai karrier, *Szociológiai Szemle*, 22. évfolyam, 2012/2., 85–110.
- CICCHETTI, DANTE (2006): Development and psychopathology, in CICCHETTI, DANTE – COHEN, DONALD J. (szerk.): *Developmental psychopathology*, New York, Wiley, 1–23.
- DANIS ILDIKÓ – KALMÁR MAGDA (2020): A fejlődési pszichopatológia alapjai – Kockázati és védőtényezők, sérülékenység és reziliencia a kora gyermekkorban, in DANIS ILDIKÓ – NÉMETH TÜNDE – PRÓNAY BEÁTA – GÓCZÁN-SZABÓ ILDIKÓ – HÉDERVÁRI-HELLER ÉVA (szerk.): *A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I. – Fejlődésméletek és empirikus eredmények*, Budapest, Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet, 108–136, https://semmelweis.hu/mental/files/2020/12/Kora-gyermekkori-lelki-egeszseg_I-kotet.pdf (letöltve: 2022. 04. 09.).
- DÁVID BEÁTA – SZABÓ TÜNDE – LUKÁCS J. ÁGNES (2018): Személyes kapcsolatok: a sikeres társadalmi beilleszkedés lehetséges erőforrásai a keresztény roma szakkollégisták körében – Részletek a 2011–2016 között készült utánkövetéses vizsgálat eredményeiből, in ANTAL ISTVÁN (szerk.): *A roma kisebbség integrációja Magyarországon = Integration der Roma-Minderheit in Ungarn*, Budaörs, Hanns Seidel Alapítvány, 130–147.
- DURST, JUDIT – BEREMÉNYI, BÁLINT ÁBEL (2021): “I felt I arrived home” – The minority trajectory of mobility for first-in-family Hungarian Roma Graduates, in MENDES,

- MARIA MANUELA – MAGANO, OLGA – TOMA, STEFÁNIA (szerk.): *Social and Economic Vulnerability of Roma People*, Cham, Springer, 229–249.
- DURST JUDIT – FEJŐS ANNA – NYÍRŐ ZSANNA (2016): „Másoknak ez munka, nekem szívügyem” – Az etnicitás szerepe a diplomás roma nők munka-család konstrukcióinak alakulásában, DoI: <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2016.2.198> (letöltve: 2022. 04. 09.).
- FORRAY R. KATALIN (2016): *Reziliencia a cigány, roma hallgatók körében*, https://www.researchgate.net/publication/298875703_Reziliencia_cigany_roma_hallgatok_koreben (letöltve: 2022. 04. 09.).
- FRIEDMAN, SAM (2014): The price of the ticket – Rethinking the experience of social mobility, *Sociology*, 48. évfolyam, 2014/2., 352–368.
- HONG, JUN SUNG – LEE, JUNGUP – THORNBERG, ROBERT – PEGUERO, ANTHONY A. – WASHINGTON, TYREASA – VOISIN, DEXTER R. (2020): Social-ecological pathways to school motivation and future orientation of African American adolescents in Chicago, *The Journal of Educational Research*, 113. évfolyam, 2020/5., 384–395.
- HUSMAN, JENEFER – SHELL, DUANE F. (2008): Beliefs and perceptions about the future – A measurement of future time perspective, *Learning and Individual Differences*, 18. évfolyam, 2008/2., 166–175.
- HÜSE LAJOS – Ceglédi Tímea (2018): „Érett dió is lehetek.” A megterhelő életesemények és a reziliencia hatása az iskolai pályafutásra, Nyíregyháza, Evangélikus Roma Szakkollégium.
- ITTZÉS ANDRÁS – EHMANN BEA – SZABÓ TÜNDE (2004): A tartalomelemzés alkalmazási lehetőségei a mentálhigiénés szemlélet összetevőinek feltárásában, *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 5. évfolyam, 2004/3., 227–243.
- JÁMBORI SZILVIA (2007): *Hogyan tervezik a serdülők a jövőjüket?*, Szeged, SZEK JGYTF Kiadó.
- KENDE ANNA – ILLÉS ANIKÓ (2011): Szegénység és kirekesztés – Hátrányos helyzetű gyerekek jelen- és jövőképe, *Esély*, 20. évfolyam, 2011/4., 72–92.
- LINDSTROM JOHNSON, SARAH – PAS, ELISE – BRADSHAW, CATHERINE P. (2016): Understanding the association between school climate and future orientation, *Youth Adolescence*, 45. évfolyam, 2016, 1575–1586.
- LUKÁCS J. ÁGNES – DÁVID BEÁTA (2019): Roma undergraduates’ personal network in the process of college transition – A social capital approach, *Research in Higher Education*, 60. évfolyam, 2019/4., 64–82.
- LUKÁCS, J. ÁGNES – SZABÓ TÜNDE – HUSZTI ÉVA – EMBER ZSOLT – PETHESNÉ DÁVID BEÁTA (2022): A roma szakkollégiumok szerepe a hallgatók mindennapjaiban, *Rendvédelem*, 11. évfolyam, 2022/1., 30–38.
- LUTHAR, SUNIYA S. – CROSSMAN, ELIZABETH J. – SMALL, PHILLIP J. (2015): Resilience and adversity, in LAMB, MICHAEL E. – LERNER, RICHARD M. (szerk.): *Handbook of Child Psychology and Developmental Science – Socioemotional Processes*, Chichester, John Wiley & Sons Inc., 247–286.

- MASTEN, ANN S. – TELLEGEN, AUKE (2012): Resilience in developmental psychopathology – Contributions of the project competence longitudinal study, *Development and Psychopathology*, 24. évfolyam, 2012/2., 345–361.
- MÁTÉ DEZSŐ (2015): Reziliens romák identitáskonstrukciói, *Erdélyi Társadalom*, 13. évfolyam, 2015/1., 43–55.
- NAUDET, JULES (2018): *Stepping into the Elite – Trajectories of Social Achievement in India, France and the United States*, Oxford University Press.
- PIAGET, JEAN – INHELDER, BÄRBEL (2004): *Gyermekek lélektan*, Budapest, Osiris.
- SEGINER, RACHEL (2003): Adolescent future orientation – An integrated cultural and ecological perspective, *Online Readings in Psychology and Culture*, 6. évfolyam, 2003/1., <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1056> (letöltve: 2022. 04. 09.).
- SEGINER, RACHEL (2009): *Future Orientation – Developmental and Ecological Perspectives*, New York, Springer.
- TOMKA MIKLÓS – ROSTA GERGELY (2010): *Mit értékelnek a magyarok – Az Európai Értérend Vizsgálat 2008. évi magyar eredményei*, Budapest, OCIFE Magyarország – Faludi Ferenc Akadémia.
- TÖRÖK PÉTER (2014): What should we pay attention to? Some preliminary information on the value system of the students in the network of church-run roma special colleges, *Hungarian Educational Research Journal*, 4. évfolyam, 2014/2., 1–14.
- UNGAR, MICHAEL – GHAZINOUR, MEHDI – RICHTER, JÖRG (2013): Annual research review – What is resilience within the social ecology of human development?, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54. évfolyam, 2013/4., 348–366.
- VANSTEENKISTE, MAARTEN – SIMONS, JAKE – SOENENS, BART – LENS, WILLY (2004): How to become a persevering exerciser? Providing a clear, future intrinsic goal in an autonomy supportive way, *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 2004/26., 232–249.
- VARGA ARANKA (2015): Reziliencia és inklúzió, in VARGA ARANKA: *Az inklúzió szemlélete és gyakorlata*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislócki Henrik Szakkollégium, 201–216.
- ZIMBARDO, PHILIP G. – BOYD, JOHN N. (1999): Putting time in perspective – A valid, reliable individual-differences metric, *Journal of Personality and Social Psychology*, 77. évfolyam, 1999/6., 1271–1288.

The future perspective of the Roma university students

ABSTRACT

Based on the research among the Roma colleges for advanced studies students (2011–2016), our paper examines what factors are influencing the future perspectives and the school motivations of the first-in-family Roma university students. Will their ethnic identity be thematic in the future, how do they imagine their future in terms of family-career balance, and what role are they planning to take for the inclusion of the Roma? Results show that those students who are resilient despite discrimination and relative deprivation, are able to set intrinsic goals. They consider their academic work as a tool and are able to keep their school motivation, which is the pawn of their social mobility. Among the future goals and perspectives of the students, work, successful career path (self-improvement, career), and family take first place. Above all, they would like to succeed as professionals and become an exemplary.

KEYWORDS: Roma, first-in-family university student, resilience, future orientation

SZABÓ TÜNDE | Szociológus, a Semmelweis Egyetem Egészségügy Közzolgálati Kar Mentálhigiéné Intézetének oktatója, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola PhD-hallgatója, egyetemi tanársegéd. Kutatási területe: iskolai egyenlőtlenségek, mobilitás és etnikai identitás.

DR. LUKÁCS J. ÁGNES | Szociológus, a Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar Társadalomtudományi Tanszékének oktatója. Kutatási érdeklődése a kapcsolathálózat-elemzéshez, valamint az egészségtudományok és társadalomtudományok határterületeihez kapcsolódik.

KOMOLAFE CINDERELLA | Szociológus és diplomás ápoló, a Semmelweis Egyetem Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola hallgatója. Kutatási érdeklődése kiterjed az interetnikus kapcsolatok, illetve a család- és egészségpszociológia területeire.

PROF. DR. PETHESNÉ DÁVID BEÁTA | Szociológus, egyetemi tanár, a Semmelweis Egyetem Egészségügyi Közzolgálati Kar dékánhelyettese, a Mentálhigiéné Intézet igazgatója. Kutatási területe: kapcsolathálózat-elemzés, család- és egészségpszociológia.